

KOREYS TILIDA ENANTIOSEMIYA HODISASI VA UNING LEKSIK-SEMANTIK TALQINI

Haydarov Jasur Bahodirovich

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Koreys filologiyasi kafedrasida o'qituvchisi

Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya. Ushbu maqolada koreys tilida enantiosemiya hodisasi va uning leksik-semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. Enantiosemiya bir leksik birlik yoki barqaror ifodaning turli kontekstlarda o'zaro zid yoki qarama-qarshi baholovchi ma'nolarni ifodalashi bilan xarakterlanadigan murakkab semantik hodisa sifatida talqin etiladi. Tadqiqotda koreys tilidagi *괜찮다, 됐다, 웃기다, 미치다, 죽이다, 장난 아니다* kabi birliklar misolida ma'no qarama-qarshiligi, kontekstga bog'liq baholash, pragmatik ma'no almashinuvi va yoshlar nutqidagi semantik qayta talqin jarayonlari ko'rib chiqiladi. Maqolada enantiosemiya hodisasi polisemiya, omonimiya, ironiya va pragmatik kontekst bilan bog'liq holda yoritiladi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, koreys tilida enantiosemiya ko'pincha so'zning asl lug'aviy ma'nosi bilan nutqiy vaziyatda yuzaga kelgan yangi baholovchi ma'no o'rtasidagi ziddiyat asosida shakllanadi. Bu hodisa koreys tilining dinamik rivojlanishi, yoshlar nutqi, internet muloqoti va madaniy-pragmatik ifoda imkoniyatlari bilan uzviy bog'liqdir.

Kalit so'zlar: koreys tili, enantiosemiya, leksik semantika, zid ma'no, polisemiya, kontekst, pragmatika, yoshlar nutqi, sleng, baholovchi ma'no.

Kirish

Til tizimida bir so'zning bir nechta ma'noda qo'llanishi tabiiy hodisa hisoblanadi. Bunday hodisa odatda polisemiya, ya'ni ko'p ma'nolilik sifatida izohlanadi. Biroq ayrim hollarda bitta leksik birlik turli kontekstlarda bir-biriga zid yoki qarama-qarshi baholovchi ma'nolarni ifodalashi mumkin. Tilshunoslikda bunday hodisa enantiosemiya deb yuritiladi. Enantiosemiya so'z ma'nosining oddiy kengayishi emas, balki bir birlik doirasida semantik qarama-qarshilikning yuzaga kelishidir.

Koreys tilida enantiosemiya hodisasi ayniqsa kundalik nutq, og'zaki muloqot, yoshlar tili, internet yozishmalari va emotsional baholash birliklarida faol kuzatiladi. Ba'zi so'zlar asl ma'nosida salbiy holatni bildirsa, nutqiy kontekstda ijobiy baho ifodalashi mumkin. Aksincha, ayrim ijobiy yoki neytral birliklar istehzo, rad etish yoki norozilik ma'nosida ishlatilishi mumkin.

Mazkur maqolaning maqsadi koreys tilida enantiosemiya hodisasining leksik-semantik xususiyatlarini tahlil qilish, uning shakllanish omillarini aniqlash va aniq misollar asosida semantik qarama-qarshilikning qanday yuzaga kelishini ko'rsatishdan iborat.

Enantiosemiya hodisasining nazariy talqini

Enantiosemiya bir soʻz yoki ifodaning turli kontekstlarda oʻzaro zid maʼnolarni anglatishi bilan tavsiflanadi. Masalan, bir birlik bir vaziyatda ijobiy baho bersa, boshqa vaziyatda salbiy baho bildirishi mumkin. Baʼzan esa u tasdiq va rad, ruxsat va inkor, maqbul va nomaqbul maʼnolarini kontekstga qarab ifodalaydi.

Enantiosemiya polisemiya bilan bogʻliq, chunki har ikkala hodisada ham bitta birlik bir nechta maʼnoda ishlatiladi. Biroq polisemiya doirasida maʼnolar har doim ham bir-biriga zid boʻlavermaydi. Enantiosemiyada esa asosiy belgi maʼnolar oʻrtasidagi qarama-qarshilikdir. Masalan, koreys tilidagi 괜찮다 bir kontekstda “yaxshi”, “maʼqul”, “muammo yoʻq” maʼnosini bildirsa, boshqa kontekstda “kerak emas”, “yoʻq, rahmat” kabi rad etish maʼnosida ishlatilishi mumkin.

Enantiosemiya omonimiyadan ham farq qiladi. Omonimiyada shaklan bir xil, lekin kelib chiqishi yoki maʼnosi jihatdan alohida birliklar mavjud boʻladi. Enantiosemiyada esa qarama-qarshi maʼnolar odatda bitta leksik birlikning semantik rivojlanishi yoki nutqiy kontekstda qayta talqin qilinishi natijasida yuzaga keladi.

괜찮다 birligining ikki tomonlama maʼnosi

Koreys tilidagi 괜찮다 enantiosemiya hodisasiga yaqin boʻlgan eng faol birliklardan biridir. Bu soʻz odatda “yaxshi”, “durust”, “muammo yoʻq”, “maʼqul” maʼnolarida ishlatiladi. Masalan:

이 음식은 괜찮아요.

Bu ovqat yaxshi ekan.

오늘 컨디션이 괜찮아요.

Bugun ahvolim yaxshi.

Bu misollarda 괜찮다 ijobiy yoki neytral baho bildiradi. Biroq kundalik muloqotda 괜찮아요 shakli taklifni rad etish vositasi sifatida ham ishlatiladi:

커피 드릴까요?

Kofe beraymi?

괜찮아요.

Yoʻq, rahmat. Kerak emas.

Bu yerda 괜찮아요 tashqi shakl jihatidan “yaxshi” maʼnosiga ega boʻlsa-da, pragmatik jihatdan rad etish maʼnosini bildiradi. Demak, soʻzning lugʻaviy maʼnosi bilan nutqiy vaziyatdagi funksiyasi oʻrtasida qarama-qarshilik yuzaga keladi. Aynan shu holat enantiosemik talqin uchun asos boʻladi.

됐다 birligining tasdiq va rad maʼnolari

Koreys tilidagi 됐다 ham kontekstga qarab ikki xil maʼno kasb etadi. Asl maʼnoda 되다 feʼlining oʻtgan shakli boʻlgan 됐다 “boʻldi”, “amalga oshdi”, “tayyor boʻldi”, “muvaffaqiyatli yakunlandi” kabi maʼnolarni bildiradi:

숙제가 다 됐어요.

Uy vazifasi tugadi.

준비가 됐습니다.

Tayyorgarlik bo'ldi.

Bu holatda 됐다 ijobiy yoki neytral yakunlanganlik ma'nosini bildiradi. Biroq og'zaki nutqda 됐어요 yoki 됐어 shakli "kerak emas", "bas", "yetarli", "xohlamayman" ma'nolarida ham ishlatiladi:

더 도와드릴까요?

Yana yordam beraymi?

됐어요.

Kerak emas. Bo'ldi.

Bu misolda 됐어요 rad etish, muloqotni to'xtatish yoki taklifni qabul qilmaslik ma'nosida kelgan. Shunday qilib, 됐다 birligi bir kontekstda "tayyor bo'ldi" kabi ijobiy yakunlanganlikni bildirsa, boshqa kontekstda "bas, kerak emas" kabi rad etish ma'nosini ifodalaydi.

웃기다 birligida ijobiy va salbiy baho

웃기다 so'zi koreys tilida "kuldiradigan", "qiziq", "kulgili" ma'nosini bildiradi. Masalan: 그 영화는 정말 웃겨요.

U film juda kulgili.

친구 이야기가 너무 웃겼어요.

Do'stimning hikoyasi juda kulgili bo'ldi.

Bu holatda 웃기다 ijobiy baho beradi. Biroq ba'zi kontekstlarda 웃기다 salbiy, istehzoli yoki mensimaslik ma'nosini bildiradi:

그 사람 말이 정말 웃겨요.

U odamning gapi juda kulgili.

Bu gap vaziyatga qarab "uning gapi qiziq" degan ijobiy ma'noni ham, "uning gapi bema'ni, kulgili ahvolda" degan salbiy ma'noni ham bildirishi mumkin. Ayniqsa intonatsiya va kontekst salbiy bo'lsa, 웃기다 "bema'ni", "jiddiy qabul qilib bo'lmaydigan" degan ma'noga yaqinlashadi. Demak, bu birlikda kulgi ma'nosi ijobiy emotsiyadan salbiy bahoga o'tishi mumkin.

미치다 va 미쳤다 birliklarining yoshlar nutqidagi talqini

미치다 asl ma'noda "aqldan ozmoq", "telbalashmoq", "o'zini yo'qotmoq" kabi salbiy ruhiy holatni bildiradi:

그 사람은 미쳤어요.

U odam aqldan ozgan.

Biroq zamonaviy koreys yoshlar nutqida 미쳤다 shakli ko'pincha kuchli ijobiy baho sifatida ishlatiladi. Masalan:

이 노래 진짜 미쳤다.

Bu qo'shiq juda zo'r.

오늘 무대 미쳤어.

Bugungi sahna chiqishi dahshat zo‘r bo‘ldi.

Bu misollarda 미쳤다 asl salbiy ma‘nosidan uzoqlashib, “nihoyatda zo‘r”, “kutilmaganda kuchli”, “hayratlanarli” ma‘nolarini ifodalaydi. Bu hodisa semantik qayta baholash bilan bog‘liq. Ya‘ni salbiy ruhiy holat bildiruvchi so‘z yoshlar nutqida kuchli emotsional ijobiy bahoga aylanadi. Bunday ma‘no almashinuvi koreys internet nutqi va ommaviy madaniyatida juda faol kuzatiladi.

죽이다 va 죽인다 birliklarining baholovchi ma‘nosi

죽이다 fe‘lining asl ma‘nosi “o‘ldirmoq”dir. Bu ma‘no salbiy va kuchli ta‘sirga ega: 사람을 죽이다.

Odamni o‘ldirmoq.

Biroq koreys og‘zaki nutqi va yoshlar tilida 죽인다 shakli ko‘pincha “juda zo‘r”, “ajoyib”, “ta‘sirli”, “kuchli” ma‘nosida ishlatiladi:

경치가 죽인다.

Manzara juda zo‘r.

음악이 진짜 죽인다.

Musiqqa juda zo‘r.

Bu yerda 죽이다 fe‘lining asl salbiy ma‘nosi saqlanmagan. Aksincha, u kuchli ijobiy baho bildiruvchi slengga aylangan. Bu hodisa enantiosemiyaga yaqin semantik jarayon bo‘lib, salbiy kuchga ega birlikning ijobiy emotsional bahoga o‘tishini ko‘rsatadi.

장난 아니다 ifodasining ikki tomonlama bahosi

장난 아니다 ifodasi so‘zma-so‘z “hazil emas” degan ma‘noni bildiradi. Bu birlik koreys tilida kuchli ta‘sir, jiddiylik yoki kutilmagan darajani ko‘rsatish uchun ishlatiladi. U kontekstga qarab ijobiy ham, salbiy ham baho bildirishi mumkin.

실력이 장난 아니에요.

Mahorati juda zo‘r.

날씨가 장난 아니에요.

Havo juda og‘ir, chidab bo‘lmaydi.

Birinchi misolda 장난 아니다 ijobiy baho, ya‘ni “juda zo‘r” ma‘nosida ishlatilgan. Ikkinchi misolda esa salbiy holat, ya‘ni “juda qiyin”, “juda noqulay” ma‘nosini bildiradi. Demak, bu ifodaning baholovchi yo‘nalishi kontekstga bog‘liq. U “oddiy emas” degan umumiy ma‘nodan ijobiy yoki salbiy kuchaytiruvchi ma‘noga o‘tadi.

Enantiosemiya va ironiya munosabati

Koreys tilida ayrim enantiosemik holatlar ironiya bilan bog‘liq bo‘ladi. Masalan, 잘났다 so‘zi aslida “yaxshi chiqqan”, “qobiliyatli”, “ko‘zga ko‘ringan” ma‘nolarini bildirishi mumkin. Biroq og‘zaki nutqda u ko‘pincha kinoya bilan ishlatilib, “o‘zingni juda zo‘r deb o‘ylaysan”, “boplading”, “juda aqlli bo‘lib ketdingmi” kabi salbiy ma‘noni bildiradi:

참 잘났다.

Juda zo‘r ekansan-da.

Bu gapda soʻz yuzaki ijobiy koʻrinsa-da, intonatsiya va vaziyatga qarab salbiy, kinoyali maʼno kasb etadi. Demak, koreys tilida enantiosemiya baʼzan leksik maʼno doirasida emas, balki pragmatik kontekst va intonatsiya orqali yuzaga chiqadi.

Enantiosemiyaning shakllanish omillari

Koreys tilida enantiosemiya bir necha omil asosida yuzaga keladi. Birinchi omil kontekst hisoblanadi. Bitta soʻz turli vaziyatda turli baho bildirishi mumkin. Masalan, **괜찮다** taklifga javobda rad etish, holatni baholashda esa ijobiy maʼno bildiradi.

Ikkinchi omil intonatsiya va pragmatik vaziyatdir. **웃기다** yoki **잘났다** kabi birliklar intonatsiyaga qarab ijobiy yoki salbiy maʼnoda tushunilishi mumkin.

Uchinchi omil yoshlar nutqi va internet madaniyatidir. **미쳤다**, **죽인다**, **장난 아니다** kabi birliklar ayniqsa yoshlar orasida kuchli emotsional baho sifatida ishlatiladi.

Toʻrtinchi omil semantik kuchaytirishdir. Aslida salbiy yoki keskin maʼnoga ega birliklar nutqda kuchli ijobiy bahoni ifodalash uchun ishlatilishi mumkin. Bu jarayon tilning ekspressiv imkoniyatlarini kengaytiradi.

Beshinchi omil madaniy-pragmatik yumshatishdir. Masalan, **괜찮아요** shaklining rad etish maʼnosida ishlatilishi koreys nutq madaniyatidagi bevosita “yoʻq” demaslik, suhbatdoshni ranjitmaslik va muloyimlik strategiyasi bilan bogʻliqdir.

Xulosa

Koreys tilida enantiosemiya hodisasi soʻz yoki ifodaning kontekstga qarab oʻzaro zid yoki qarama-qarshi baholovchi maʼnolarni ifodalashi bilan namoyon boʻladi. **괜찮다**, **됐다**, **웃기다**, **미치다**, **죽이다**, **장난 아니다** kabi birliklar bu hodisaning turli koʻrinishlarini koʻrsatadi. Baʼzi birliklar tasdiq va rad maʼnolari oʻrtasida, ayrimlari ijobiy va salbiy baho oʻrtasida, yana boshqalari esa asl lugʻaviy maʼno va yoshlar nutqidagi yangi ekspressiv maʼno oʻrtasida harakat qiladi.

Tahlil shuni koʻrsatadiki, koreys tilida enantiosemiya polisemiya, pragmatika, ironiya, intonatsiya, yoshlar slengi va internet muloqoti bilan chambarchas bogʻliq. Bu hodisa tilning statik emas, balki doimiy rivojlanib boruvchi dinamik tizim ekanini koʻrsatadi.

Xulosa qilib aytganda, koreys tilida enantiosemiya hodisasini oʻrganish leksik semantika, pragmatika, sotsiolingvistika va koreys tilini oʻqitish metodikasi uchun muhim ahamiyatga ega. Chunki bunday birliklarni toʻgʻri tushunish faqat lugʻat maʼnosini bilish bilan cheklanmaydi; ularni kontekst, nutq vaziyati, madaniy odob va zamonaviy koreys muloqoti bilan bogʻliq holda talqin qilish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. 임지룡. 국어 의미론. 서울: 탐출판사, 1992.
2. 박영순. 한국어 의미론. 서울: 고려대학교출판부, 2004.
3. 국립국어원. 표준국어대사전. 서울: 국립국어원.
4. Cruse D. A. Lexical Semantics. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
5. Lyons J. Semantics. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.

